

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA KUHITIMU KIDATO CHA SITA

121/2

KISWAHILI 2

(Kwa watahiniwa walioko na wasiokuwepo Shuleni)

Muda: Saa 3

ANSWERS

Mwaka: 2007

Maelekezo

1. Karatasi hii inasehemu A, B, C, D na E zenye jumla ya maswali **tisa (9)**
2. Jibu maswali Matano ukichagua swali moja kutoka sehemu A,B, C na D. Katika sehem E, Swali la tis ani la lazima.
3. Zingatia maelekezo ya kila swali.

maktaba.tetea.org

1. Jadili matatizo yanayoikabili Fasihi ya Kiswahili nchini Tanzania.

Fasihi ya Kiswahili nchini Tanzania inakabiliwa na changamoto kadhaa zinazozuia maendeleo yake. Kwanza, uhaba wa walimu wenye ujuzi na vifaa vya kufundishia husababisha ufundishaji wa fasihi kuwa mgumu katika shule na vyuo. Hii inachangia wanafunzi kutopata maarifa ya kutosha kuhusu fasihi ya Kiswahili.

Pili, matumizi mabaya ya maneno ya Kiswahili yanaathiri ubora wa fasihi. Baadhi ya wazungumzaji huondoa maneno asilia na kuweka maneno yasiyofaa kwa sababu za kisiasa au utashi binafsi, hali inayochangia kupotosha maana na matumizi sahihi ya lugha.

Tatu, ukosefu wa ari ya kusoma vitabu miongoni mwa jamii unachangia kudorora kwa fasihi ya Kiswahili. Watu wengi hawana utamaduni wa kusoma, jambo linalosababisha waandishi kukosa motisha ya kuandika kazi mpya za fasihi.

Nne, uhaba wa machapisho na usambazaji duni wa vitabu vya fasihi ya Kiswahili unafanya kazi nyingi za waandishi kutoifikia hadhira pana. Hii inasababisha kazi nyingi nzuri za fasihi kutojulikana na hivyo kukosa mchango wake katika jamii.

Tano, utandawazi na maendeleo ya teknolojia yameleta changamoto kwa fasihi ya Kiswahili, ambapo vijana wengi wanapendelea kutumia lugha za kigeni na mitandao ya kijamii, hali inayopunguza matumizi na maendeleo ya fasihi ya Kiswahili.

Sita, ukosefu wa sera madhubuti za kukuza na kuendeleza fasihi ya Kiswahili nchini unachangia kudorora kwa tasnia hii. Bila sera na mikakati thabiti, ni vigumu kwa fasihi ya Kiswahili kupata nafasi inayostahili katika mfumo wa elimu na jamii kwa ujumla.

2. "Semi ni tungo za kifasihi zenye kutumia picha, tamathali na ishara." Eleza ni aina gani ya semi na vipengele vinavyounda semi zifuatazo:

(a) Mke ni nguo, mgomba kupaliliwa.

Hii ni methali inayomaanisha kwamba mke anahitaji kutunzwa na kuheshimiwa kama vile nguo inavyotunzwa au mgomba unavyopaliliwa ili ustawi vizuri. Methali hii inasisitiza umuhimu wa kumjali na kumtunza mke katika ndoa.

(b) Mila mila leo, mila jana kala nini.

Hii ni methali inayotumia tamathali ya usemi ya maswali ya balagha. Inamaanisha kwamba mtu anayefaidika na mila au desturi za sasa anapaswa kukumbuka kuwa mila hizo zilitokana na juhudi za waliotangulia. Inahimiza kuthamini na kuheshimu michango ya vizazi vilivyopita.

(c) Uwike usiweke kutakucha.

Hii ni methali inayotumia picha ya jogoo kuwika. Inamaanisha kwamba mambo yatatokea tu bila kujali juhudi za mtu fulani. Inaonyesha kwamba baadhi ya mambo hayaepukiki na yatatokea bila kujali kama kuna ishara au la.

(d) Blanket la babu lina chawa.

Hii ni methali inayotumia picha ya blanketi lenye chawa. Inamaanisha kwamba vitu vya zamani vinaweza kuwa na kasoro au matatizo yake. Inahimiza kuwa makini na vitu vya zamani kwani vinaweza kuwa na matatizo yaliyofichika.

(e) Jogoo la shamba haliswiki mjini.

Hii ni methali inayotumia picha ya jogoo. Inamaanisha kwamba mtu aliyezoea mazingira ya kijijini anaweza kupata ugumu kuendana na maisha ya mjini. Inasisitiza tofauti za mazingira na jinsi zinavyoweza kuathiri utendaji wa mtu.

3. Eleza maana na dhima ya mwandishi wa kazi ya fasihi kwa wananchi wa Tanzania.

Mwandishi wa kazi ya fasihi ni mtu anayebuni na kuandika kazi za kifasihi kama vile riwaya, tamthiliya, mashairi, na hadithi fupi kwa kutumia lugha ya Kiswahili. Dhima ya mwandishi wa fasihi kwa wananchi wa Tanzania ni pamoja na:

Kuelimisha jamii: Kupitia kazi zake, mwandishi hutoa elimu kuhusu masuala mbalimbali ya kijamii, kiuchumi, na kisiasa, na hivyo kuchangia katika kuongeza uelewa wa wananchi kuhusu mazingira yao na dunia kwa ujumla.

Kukosoa na kurekebisha jamii: Mwandishi hutumia kazi za fasihi kuonyesha kasoro na matatizo yaliyopo katika jamii, na hivyo kuchochea mijadala na mabadiliko chanya kwa ajili ya maendeleo ya jamii.

Kuhifadhi na kuendeleza utamaduni: Kupitia maandishi yake, mwandishi anarekodi na kuhifadhi mila, desturi, na tamaduni za jamii ya Kitanzania, na hivyo kuhakikisha urithi huu unadumishwa na kurithishwa kwa vizazi vijavyo.

Kuburudisha: Kazi za fasihi hutoa burudani kwa wasomaji na wasikilizaji, na hivyo kuchangia katika kupunguza msongo wa mawazo na kuongeza furaha katika maisha ya watu.

Kukuza lugha ya Kiswahili: Mwandishi anachangia katika kukuza na kuende

4. Kwa kutumia vitabu viwili vya ushairi kati ya vilivyotajwa, eleza jinsi wahusika walivyotumiwa kufikisha ujumbe.

Katika diwani ya "Kimbunga" iliyoandikwa na Haji Gora Haji, mwandishi ametumia wahusika mbalimbali ili kufikisha ujumbe kwa jamii.

Kwanza, kupitia mhusika wa kiongozi dhalimu, mwandishi anaonyesha athari za uongozi mbaya katika jamii. Hii inadhihirisha umuhimu wa kuwa na viongozi waadilifu na wenye kujali maslahi ya wananchi.

Pili, mwandishi anatumia mhusika wa mwananchi mnyonge anayekandamizwa na mfumo dhalimu ili kuonyesha mateso wanayopitia watu wa tabaka la chini. Hii inalenga kuhamasisha jamii kupinga ukandamizaji na kudai haki zao.

Tatu, kupitia mhusika wa kijana aliyeathiriwa na tamaduni za kigeni, mwandishi anaonya kuhusu kupotea kwa maadili na utamaduni wa Kiafrika kutokana na athari za utandawazi. Hii inasisitiza umuhimu wa kuhifadhi na kuthamini utamaduni wetu.

Katika diwani ya "Wasakatonge" iliyoandikwa na Mohammed S. Khatib, mwandishi pia ametumia wahusika mbalimbali kufikisha ujumbe.

Kwanza, kupitia mhusika wa msaka tonge, mwandishi anaonyesha hali ngumu ya maisha inayowakabili watu wanaojitafutia riziki kwa bidii lakini wanakutana na vikwazo vingi. Hii inalenga kuhamasisha jamii kuwa na huruma na kusaidiana.

Pili, mwandishi anatumia mhusika wa kiongozi fisadi anayejali maslahi yake binafsi kuliko ya wananchi. Hii inaonyesha jinsi rushwa inavyokwamisha maendeleo na kuleta mateso kwa wananchi wa kawaida.

Tatu, kupitia mhusika wa mwanamke anayekandamizwa na mila potofu, mwandishi anaonyesha jinsi baadhi ya tamaduni zinavyomnyima mwanamke haki zake za msingi. Hii inalenga kuhamasisha mabadiliko ya kijamii na kijinsia kwa ajili ya usawa na haki.

5. "Mapenzi hutawala mwili mzima wa binadamu, humkosesha macho, akili, fahamu na usikivu." Thibitisha hoja hiyo kwa kutumia vitabu viwili vya ushairi kati ya vilivyotajwa.

Katika diwani ya "Mapenzi Bora" iliyoandikwa na Shaaban Robert, mwandishi anaonyesha jinsi mapenzi yanavyoweza kumfanya mtu kupoteza mwelekeo na kufanya mambo yasiyo ya kawaida.

Kwanza, mwandishi anaeleza jinsi mpenzi anavyoweza kupoteza usingizi akimuwaza mpenziwe usiku kucha, hali inayodhihirisha jinsi mapenzi yanavyoweza kumkosesha mtu utulivu wa mwili na akili.

Pili, mwandishi anaonyesha jinsi mpenzi anavyoweza kupoteza hamu ya kula na kunywa kutokana na mawazo ya mapenzi, hali inayodhihirisha jinsi mapenzi yanavyoweza kuathiri afya ya mwili.

Tatu, mwandishi anaeleza jinsi mpenzi anavyoweza kupoteza umakini katika kazi zake za kila siku kutokana na mawazo ya mpenziwe, hali inayodhihirisha jinsi mapenzi yanavyoweza kuathiri utendaji kazi na uzalishaji.

Katika diwani ya "Chungu Tamu" iliyoandikwa na T.A. Mvungi, mwandishi pia anaonyesha jinsi mapenzi yanavyoweza kumfanya mtu kupoteza mwelekeo na kufanya mambo yasiyo ya kawaida.

Kwanza, mwandishi anaeleza jinsi mpenzi anavyoweza kufanya mambo ya kijinga ili kumfurahisha mpenziwe, hali inayodhihirisha jinsi mapenzi yanavyoweza kumfanya mtu kupoteza busara na hekima.

Pili, mwandishi anaonyesha jinsi mpenzi anavyoweza kuvumilia mateso na maumivu kutoka kwa mpenziwe kwa sababu tu ya mapenzi, hali inayodhihirisha jinsi mapenzi yanavyoweza kumfanya mtu kupoteza fahamu na uwezo wa kutambua haki na batili.

Tatu, mwandishi anaeleza jinsi mpenzi anavyoweza kupuuza ushauri wa marafiki na familia kuhusu mpenziwe kwa sababu tu ya upofu wa mapenzi, hali inayodhihirisha jinsi mapenzi yanavyoweza kumfanya mtu kupoteza usikivu na hekima.

6. Eleza mienendo isiyokubalika ya kibinadamu katika taratibu za maisha yake ya kila siku katika diwani mbili ulizosoma.

Katika diwani ya "Chungu Tamu" iliyoandikwa na Theobald Mvungi, mwandishi anajadili mienendo kadhaa isiyokubalika katika jamii:

Ulanguzi na biashara za magendo: Mwandishi anaonyesha jinsi ulanguzi unavyochochea dhiki katika jamii, ambapo watu wachache hunufaika kwa gharama ya wengi.

Uongozi mbaya na rushwa: Mwandishi anakosoa viongozi wanaotumia madaraka yao vibaya, wakijihusisha na rushwa na kutojali maslahi ya wananchi.

Dhuluma na ukandamizaji: Mwandishi anapinga vikali dhuluma zinazofanywa katika jamii, akisisitiza umuhimu wa haki na usawa kwa wote.

Katika diwani ya "Kimbunga" iliyoandikwa na Haji Gora Haji, mwandishi anajadili pia mienendo isiyokubalika kama ifuatavyo:

Uzembe na uvivu: Mwandishi anakemea tabia ya uzembe na uvivu miongoni mwa wanajamii, akihimiza bidii na juhudi katika kazi.

Ufisadi na ubadhirifu: Mwandishi anaonyesha athari za ufisadi na ubadhirifu wa mali ya umma, akisisitiza uwajibikaji na uadilifu.

Unyanyasaji wa kijinsia: Mwandishi anapinga unyanyasaji wa kijinsia, akihimiza heshima na usawa kati ya wanaume na wanawake.

7. "Sio TAMWA peke yake, hata waandishi wa riwaya wapo katika harakati za kumkomboa mwanamke." Thibitisha kauli hiyo kwa kutumia vitabu viwili vya riwaya ulivyosoma.

Katika riwaya ya "Janga Sugu la Wazawa" iliyoandikwa na Gabriel Ruhumbika, mwandishi anaonyesha juhudi za kumkomboa mwanamke kupitia wahusika wake:

Elimu kwa wanawake: Mwandishi anaonyesha umuhimu wa elimu kwa wanawake kama njia ya kuwawezesha kujitegemea na kushiriki kikamilifu katika maendeleo ya jamii.

Kupinga mila kandamizi: Mwandishi anakosoa mila na desturi zinazomkandamiza mwanamke, akihimiza mabadiliko ya kijamii yanayolenga usawa wa kijinsia.

Ushiriki wa wanawake katika uongozi: Mwandishi anaonyesha wanawake wakichukua nafasi za uongozi na kufanya maamuzi muhimu, akisisitiza uwezo wao katika kuleta mabadiliko chanya.

Katika riwaya ya "Barua Ndefu Kama Hii" iliyoandikwa na Mariama Bâ, mwandishi anasisitiza ukombozi wa mwanamke kupitia:

Kupinga ndoa za mitala: Mwandishi anaonyesha madhara ya ndoa za mitala kwa wanawake, akihimiza haki ya mwanamke kuchagua na kuheshimiwa katika ndoa.

Ujasiri wa mwanamke kujisimamia: Mwandishi anaonyesha mhusika mkuu akichukua hatua za kujitegemea baada ya kuachwa na mumewe, akisisitiza uwezo wa mwanamke kujisimamia na kufanikiwa bila ya kutegemea mwanaume.

Umuhimu wa mshikamano wa wanawake: Mwandishi anasisitiza umuhimu wa wanawake kushikamana na kusaidiana katika kukabiliana na changamoto za kijamii na kiuchumi.

Kwa hiyo, waandishi hawa wawili wanachangia katika harakati za kumkomboa mwanamke kupitia kazi zao za fasihi, wakionyesha changamoto wanazokabiliana nazo wanawake na njia za kuzitatua.

\

8. "Dhamira ya mtu inao mchango mkubwa katika ushindi wa mtu." Jadili hoja hiyo kwa kutumia riwaya mbili ulizosoma.

Katika riwaya ya "Dunia Uwanja wa Fujo" iliyoandikwa na Euphrase Kezilahabi, mhusika mkuu, Tumaini, anaonyesha jinsi dhamira yake inavyoathiri matokeo ya maisha yake.

Dhamira ya kutafuta furaha: Tumaini anahama kutoka kijijini Bugolola kwenda mjini Shinyanga akitafuta maisha bora na furaha. Hata hivyo, dhamira yake ya kutafuta furaha kupitia anasa na starehe inampelekea kwenye ulevi na uasherati, hali inayosababisha kupoteza mwelekeo na hatimaye kushindwa kufikia malengo yake.

Dhamira ya kujipatia utajiri wa haraka: Tumaini anajihusisha na biashara haramu na njia za mkato ili kupata utajiri kwa haraka. Dhamira hii inamfanya aingie kwenye matatizo na sheria, na hatimaye kupoteza mali alizozipata kwa njia zisizo halali.

Dhamira ya kulipiza kisasi: Baada ya kuona maisha yake yamevurugika kutokana na sera za serikali, Tumaini anaamua kumuua Mkuu wa Wilaya kama njia ya kulipiza kisasi. Dhamira hii ya kisasi inampelekea kukamatwa na kuhukumiwa kifo, ikionyesha jinsi dhamira hasi zinavyoweza kumwangamiza mtu.

Katika riwaya ya "Kiu" iliyoandikwa na Mohamed Suleiman Mohamed, mhusika mkuu, Mzee Hamza, anaonyesha jinsi dhamira yake inavyoathiri maisha yake na jamii inayomzunguka.

Dhamira ya kuleta mabadiliko chanya: Mzee Hamza anaamua kupambana na tatizo la uhaba wa maji katika kijiji chake. Dhamira yake ya dhati ya kutatua tatizo hili inamfanya aunganishe wanakijiji na kushirikiana nao kuchimba kisima, hatua inayoboresha maisha ya jamii nzima.

Dhamira ya kuelimisha jamii: Mzee Hamza anajitolea kufundisha wanakijiji kuhusu umuhimu wa usafi na afya bora. Dhamira yake ya kuelimisha jamii inasaidia kupunguza magonjwa na kuongeza ustawi wa kijiji chao.

Dhamira ya kushirikiana na wengine: Mzee Hamza anahimiza ushirikiano na umoja miongoni mwa wanakijiji ili kufanikisha miradi mbalimbali ya maendeleo. Dhamira yake ya kujenga mshikamano inasaidia kijiji chao kufanikisha malengo yao kwa pamoja.

Kwa hiyo, katika riwaya hizi mbili, inaonekana wazi kuwa dhamira ya mtu ina mchango mkubwa katika mafanikio au kushindwa kwake. Dhamira chanya huleta ushindi na maendeleo, wakati dhamira hasi husababisha maangamizi na kushindwa.

9. "Uwezo wa kiuchumi na madaraka vimekuwa vikitumika kupokonya haki za raia wa tabaka la chini." Kwa kutumia mifano, jadili tamko hilo ukizingatia kazi za wasanii wawili.

Katika riwaya ya "Dunia Uwanja wa Fujo" ya Euphrase Kezilahabi, mwandishi anaonyesha jinsi viongozi wenye madaraka wanavyotumia nafasi zao kujinufaisha kiuchumi huku wakiwaacha raia wa kawaida wakiteseka.

Ufisadi wa viongozi: Viongozi wanatumia madaraka yao kujipatia mali kwa njia za kifisadi, hali inayosababisha ukosefu wa huduma muhimu kwa wananchi wa kawaida. Hii inaonyesha jinsi madaraka yanavyotumika vibaya kupokonya haki za wanyonge.

Ukosefu wa usawa katika mgawanyo wa rasilimali: Watu wenye uwezo wa kiuchumi wanamiliki sehemu kubwa ya rasilimali, huku raia wa tabaka la chini wakibaki na kidogo au kutokuwa na chochote. Hii inasababisha pengo kubwa kati ya matajiri na maskini, na hivyo kupokonya haki za kiuchumi za wanyonge.

Matumizi ya nguvu dhidi ya wanyonge: Viongozi wanatumia vyombo vya dola kukandamiza sauti za raia wa tabaka la chini wanaodai haki zao, hali inayozidisha ukosefu wa haki katika jamii.

Katika riwaya ya "Kiu" ya Mohamed Suleiman Mohamed, mwandishi anaonyesha jinsi watu wenye uwezo wa kiuchumi wanavyotumia nafasi zao kudhulumu haki za raia wa tabaka la chini.

Unyonyaji wa wafanyakazi: Waajiri wenye uwezo wa kiuchumi wanawalipa wafanyakazi mishahara midogo na kuwafanyisha kazi katika mazingira magumu, hali inayowafanya wafanyakazi wa tabaka la chini kuendelea kuwa maskini.

Kukosekana kwa fursa sawa: Watu wenye madaraka wanapendelea ndugu na marafiki zao katika utoaji wa fursa za kiuchumi, hali inayowanyima raia wa kawaida nafasi ya kujikwamua kiuchumi.

Ubaguzi wa kijamii na kiuchumi: Wenye madaraka wanatunga sera zinazowabana wanyonge na kuwaachia wenye uwezo wa kiuchumi uhuru wa kufanya wanavyotaka, hali inayoongeza ukosefu wa usawa katika jamii.

Kwa hiyo, waandishi hawa wawili wanaonyesha jinsi uwezo wa kiuchumi na madaraka unavyotumika vibaya

10. Dhana ya kicheko inaibua hisia mbalimbali kwa wanajamii. Onesha ukweli wa kauli hiyo ukirejea katika tamthiliya mbili zilizozoreshwa.

Katika tamthiliya ya "Kwenye Ukingo wa Thim" iliyoandikwa na Ebrahim Hussein, dhana ya kicheko inaibua hisia tofauti miongoni mwa wanajamii:

Kicheko cha kejeli: Wahusika wanapotumia kicheko kuonyesha dhihaka kwa mila na desturi zilizopitwa na wakati, kicheko hiki kinaibua hisia za kutoridhika na hali iliyopo, na kuhamasisha mabadiliko ya kijamii.

Kicheko cha furaha: Pale ambapo wahusika wanasherehekea mafanikio au matukio ya furaha, kicheko chao kinaibua hisia za umoja na mshikamano katika jamii, na kuimarisha mahusiano baina yao.

Kicheko cha huzuni: Wakati mwingine, wahusika wanacheka ili kuficha huzuni zao, kicheko hiki kinaibua hisia za huruma na kuelewa changamoto wanazopitia, na kuonyesha jinsi wanavyokabiliana na matatizo yao kwa njia tofauti.

Katika tamthiliya ya "Morani" iliyoandikwa na Emmanuel Mbogo, dhana ya kicheko pia inaibua hisia mbalimbali:

Kicheko cha ushindi: Baada ya Morani kushinda vita au changamoto, kicheko chake kinaibua hisia za fahari na matumaini kwa wanajamii, na kuwapa motisha ya kuendelea kupambana na matatizo yao.

Kicheko cha matusi: Wapinzani wa Morani wanapotumia kicheko kumdhalilisha, kicheko hiki kinaibua hisia za hasira na chuki, na kuchochea migogoro zaidi katika jamii.

Kicheko cha matumaini: Wakati Morani na wafuasi wake wanapocheka pamoja wakipanga mipango ya baadaye, kicheko hiki kinaibua hisia za matumaini na kujiamini, na kuonyesha mshikamano wao katika kufikia malengo yao.

Kwa hiyo, katika tamthiliya hizi mbili, dhana ya kicheko inaibua hisia mbalimbali kama vile furaha, huzuni, kejeli, ushindi, matusi, na matumaini, na hivyo kuonyesha umuhimu wa kicheko katika kueleza hisia na hali za wanajamii.

111. Masikitiko ni hali ambayo inatawala katika baadhi ya tamthiliya. Fafanua kazi mbili za tamthiliya ulizosoma kati ya zilizozoreshwa zinazodhihirisha hali hiyo.

Katika tamthiliya ya "Kivuli Kinaishi" iliyoandikwa na Said Ahmed Mohamed, masikitiko yanajitokeza kwa njia mbalimbali:

Uongozi mbaya: Jamii ya Giningi inakabiliwa na viongozi wabadhirifu na wala rushwa, hali inayosababisha wananchi kukosa huduma muhimu na maendeleo, na hivyo kuibua masikitiko miongoni mwao.

Ukosefu wa haki: Wananchi wanaponyimwa haki zao za msingi na kukandamizwa na wenye mamlaka, wanahisi masikitiko makubwa kutokana na hali hiyo ya kutotendewa haki.

Matumaini yaliyopotea: Licha ya juhudi za baadhi ya wanajamii kuleta mabadiliko, mfumo dhalimu unawavunja moyo na kuwasababishia masikitiko kwa kuona kuwa jitihada zao hazizai matunda.

Katika tamthiliya ya "Nguzo Mama" iliyoandikwa na Penina Muhando, masikitiko yanaonekana katika maeneo yafuatayo:

Unyanyasaji wa wanawake: Wanawake wanakabiliwa na manyanyaso na ubaguzi katika jamii, hali inayowafanya wahisi masikitiko kwa kukosa usawa na haki zao za msingi.

Umasikini: Licha ya kufanya kazi kwa bidii, wanajamii wanabaki katika umasikini kutokana na mifumo isiyowapa fursa za kujikwama kiuchumi, jambo linaloleta masikitiko makubwa.

Ukosefu wa elimu: Kutokana na ukosefu wa elimu bora, wanajamii wanashindwa kuboresha maisha yao, hali inayosababisha masikitiko kwa kuona kuwa hawana uwezo wa kubadili hali zao.

Kwa hiyo, katika tamthiliya hizi mbili, masikitiko yanajitokeza kupitia uongozi mbaya, ukosefu wa haki, unyanyasaji wa wanawake, umasikini, na ukosefu wa elimu, na hivyo kuonyesha jinsi hali hizi zinavyoathiri maisha ya wanajamii na kuibua hisia za huzuni na kukata tamaa.

12. Kazi nyingi za fasihi andishi katika jamii yetu zimekumbwa na wakati, hivyo haziwezi kuleta mabadiliko yoyote. Kwa kutumia tamthilia mbili ulizosoma, kubali au kataa hoja hiyo.

Ninakataa hoja kwamba kazi nyingi za fasihi andishi katika jamii yetu zimekumbwa na wakati na hivyo haziwezi kuleta mabadiliko yoyote. Tamthilia kama "Kivuli Kinaishi" ya Said Ahmed Mohamed na "Nguzo Mama" ya Penina Muhando bado zina umuhimu mkubwa katika jamii yetu na zinaendelea kuleta mabadiliko chanya.

Tamthilia ya "Kivuli Kinaishi":

Uongozi Mbaya na Rushwa: Tamthilia hii inajadili matatizo kama uongozi mbaya na rushwa, ambayo bado ni changamoto katika jamii nyingi za Kiafrika. Kwa kuonyesha athari za viongozi wabadhirifu, inahamasisha jamii kudai uwajibikaji na uadilifu kutoka kwa viongozi wao.

Matabaka katika Jamii: Mwandishi anazungumzia kuwepo kwa matabaka katika jamii, ambapo tabaka la juu linakandamiza tabaka la chini. Hili ni suala linaloendelea kuwepo, na tamthilia hii inachochea mijadala kuhusu usawa na haki katika jamii.

Ushirikina na Imani Potofu: Tamthilia inaonyesha jinsi imani za kishirikina zinavyoweza kutumiwa na viongozi kudhibiti na kupotosha jamii. Hii inatoa mwanga juu ya umuhimu wa elimu na maarifa sahihi katika kupambana na imani potofu zinazoweza kudumaza maendeleo.

Tamthilia ya "Nguzo Mama":

Ukombozi wa Mwanamke: Penina Muhando anaelezea juhudi za wanawake katika kujikomboa kutoka kwenye minyororo ya unyanyasaji wa kijinsia na manyanyaso kutoka kwa wanaume na jamii kwa ujumla. Hili ni suala ambalo bado lina umuhimu mkubwa katika harakati za usawa wa kijinsia leo hii.

Umoja na Ushirikiano: Wanawake wa Patata wanaungana kuimarisha umoja na maendeleo yao kupitia miradi mbalimbali kama vile kilimo na biashara. Hii inaonyesha nguvu ya ushirikiano katika kufanikisha malengo ya kijamii na kiuchumi, somo ambalo bado linafaa katika jamii zetu.

Elimu na Uongozi: Tamthilia inaonyesha umuhimu wa elimu katika kuwawezesha wanawake kushika nafasi za uongozi na kufanya maamuzi yanayoathiri jamii zao. Hii inahamasisha uwekezaji katika elimu ya wasichana na wanawake ili kuleta mabadiliko chanya katika jamii.

Kwa hiyo, ni wazi kwamba tamthilia hizi mbili bado zina mchango mkubwa katika kuleta mabadiliko katika jamii yetu kwa kuelimisha, kuburudisha, na kuhifadhi utamaduni wetu.

13. Soma shairi lifuatalo kwa makini kisha jibu maswali yanayofuata:

Hailizuki somo bora, kuliko makosa yetu,
Kosa halina sogora, hulitea kila mtu,
Zingatila kwa imara, kukosa tabia kwetu.

Kosa likija mapema, kuongoka si vigumu,
Hutengenza mambo mema, utakayo yakatimu,
Hapana kurudi nyuma, na kulegeza hatamu.

Kosa hukufuta fikra, na mnyama kuwa mtu,
Kisia huamsha mara, bidii na ari zetu,
Ni sifa yetu ndarara, tupake tuonke kitu.

Kila kiumbe lazima, kosa lake kufahamu,
Na kila si ruhusama, asome ahitimishe,
Ndipo alipow apema, fahamu kuwa timamu.

Makosa yakozuru, ndipo tuzakapo watu,
Kosa hukumbwa nuru, kufatilia cheti-chetu,
Tukapigwa kwa ufahuru, ushindi ukawa wetu.

Njooni twende salaam, mwili ungali mgumu,
Tumalize tata lam, tusiwe tena maumivu,
Njoje wetu husoma, tungo ni ladha na hamu.
Makosa yana tijara, kwa kutanabahi mtu,
Kwamba ndipo ishara, ya kupigania utu,
Mpaka tuite fora, katika matendo yetu.

Kosa kitu cha daima, asiyekosa karimu,
Alieyumba wanyama, na ndege na wanadamu,
Wenye maungo kuuma, na wa uvundo wa damu.

Makosa sikuyabeba, silika ya kila mtu,
Tena yana hasara, iliyoizinto kwa watu,
Walakini ni tohara, bora ya maisha yetu.

Hapa mwisho wa kilima, shairi limehitimu,
Likiwa refu si jema, halitakuwa na tamu,
Waze wetu husoma, tungo ni ladha na hamu.

Maswali:

- (i) Kosa halina sogora: Makosa hayachagui mtu, kila mtu anaweza kufanya kosa.
- (ii) Zingatila kwa imara: Kuangalia kwa umakini ili kutambua umuhimu wa makosa.
- (iii) Utakayo yakatimu: Malengo unayotaka kuyafanikisha.
- (iv) Tuzakap o watu: Kupata mafanikio au kuwa binadamu bora.
- (v) Makosa yana tijara: Makosa yana faida kama yatafundisha maadili na tabia.
- (vi) Kutanabahi: Kutambua au kufahamu jambo.
- (vii) Makosa sikuyabeba: Kutokubeba makosa au kushughulikia mambo ya nyuma.
- (viii) Kilima: Sehemu ya juu au hatua ya mwisho.
- (ix) Ladha: Umuhimu au raha inayotokana na kitu.
- (x) Sijakuwa mahamumu: Sijawa mtu wa kutoweka hisia au busara.

14. Soma habari ifuatayo kisha eleza mbinu za kifani zilizotumika.

Chatu kubwa ilikuwa ikimfukuza Maimuna. Alikimbia mbio lakini kila alipoota nyuma, chatu lilimwandama. Alifikuzwa kwenye uwanda usio kikomo, wenye majani na maji yanayoteteleza. Nyoka alipita kasi zaidi na Maimuna alirejeshwa nyuma. Kila mara alianguka na kujikokota mbioni. Hata hivyo alikupuka uzuri. Pumzi zilimfoka, akahema huku moyo wake ukipiga upesi upesi. Kwa ghafla aliruka ukuta mrefu kama mnazi. Ilimbidi asite. Akatapatapu. Hajui akikimbiile wapi; na nyuma chatu linakuja kama upepo.

Alipiga kelele, sasa aligeuka akalikabili chatu — pumzi zimemwishia — mwili umenyon'g'onyea kwa hofu na machozi. Alipiga tena kelele. Lakini chatu halikusita. Lilizidi kukimbia kama upepo. Kwa bahati chatu lilipomfikia karibu, Maimuna aliota mbawa, akawa ndege; na aliruka. Chatu nalo bila mbawa liliruka. Maimuna alipomaliza ukuta, mbawa zilipukutika, na taratibu aliteremka chini. Chatu nalo lilimngoja likimeza mate tayari kumvamia.

Sasa alikuwa karibu nalo zaidi. Akaligundua lilikuwa na vichwa viwili vya binadamu; vyenye sura ya babake. Chatu mtu! Akasita! Likaota ulimi likamcheka. “Haha haha haa!. Mbio za sakafuni huishia ukingoni. Lilisema huku sauti yake ikiwa kama radi.” “Mbio zako zimefika wapi?”

Maimuna hakuweza kujibu neno. Mdomo wake haukufumbuka. Alibaki anatemeka. Machozi yaliviringika. Alipiga magoti hilo joka akaomba. “Unanipigia magoti nini?” Lililia tena kwa kejeli. “Unisamehe usinile!” Hatimaye Maimuna alijibu kwa kitetemeshi.

“Mimi babako ni kule?”

Maimuna alinyamaza kimya.

“Unisamehe!” Maimuna aliinama chini.

Muda ulipita Maimuna alivuta hatua kutaka kumfuata baba yake, lakini ghafla, mbawa za jukwaa alizokuwa amepanda zikakatika. Akatumbukia chini kwenye handaki la moto. Ilikuwa ghafla ndipo alipomaliza, kaloo jasho mwili mzima, sauti ikiwa imemkasuka na mwili ukiwa umesawajika.

Answer:

i. Tashbihi: Tashbihi imetumika mara kadhaa, kama vile kulinganisha ukuta na mnazi (“ukuta mrefu kama mnazi”) na chatu linavyokimbia kama upepo.

ii. Taswira: Mtunzi ametumia taswira kuonyesha mazingira, mfano uwanda wenye majani na maji yanayoteteleza, hali ya hofu ya Maimuna, na jinsi alivyokimbizwa na chatu.

iii. Personification: Chatu limetendewa kama kiumbe chenye akili ya binadamu, likicheka, kuzungumza, na kutoa maneno ya dhihaka.

iv. Mazungumzo: Majadiliano kati ya Maimuna na chatu yamebeba maudhui ya hofu na dhihaka, huku yakionyesha uhusiano wa kihisia.

v. Kinaya: Chatu kuwa na sura ya baba yake Maimuna ni kinaya kinachoonyesha dhana ya kusalitiwa au kudhuriwa na mpendwa.

vi. Lugha ya maelezo: Mtunzi ametumia maelezo marefu na yenye undani ili kuonyesha kila hatua ya kisa, kuanzia mbio za Maimuna, hali ya hofu, hadi kukabiliana na chatu.

vii. Methali: Methali “Mbio za sakafuni huishia ukingoni” imetumika kueleza mwisho wa jitihada za Maimuna za kukimbia.